

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ 2016

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Διδαγμένο κείμενο

A1. Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι· δηλαδή χτίζοντας σωστά θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, χτίζοντας όμως άσχημα θα γίνουν κακοί. Διότι, αν δεν ήταν έτσι, καθόλου δε θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί εκ γενετής. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις σχέσεις μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα εμπεριέχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος γινόμαστε άλλοι ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και την οργή· άλλοι δηλαδή γινόμαστε σώφρονες και πρόοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, οι πρόοι με το να συμπεριφέρονται μ' αυτόν τον τρόπο σ' αυτά και οι δεύτεροι με εκείνο τον τρόπο. Και με έναν λόγο τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται από όμοιες ενέργειες. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται σύμφωνα με τις διαφορές αυτών.

B1. «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης» =

(σχόλιο του σχολικού βιβλίου). Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών·

απλώς μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στον στόχο του αυτόν. Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι κείμενος ὀρθῶς και έχει επιτυχία, και για νόμο ἀπεσχεδιασμένον (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

Είναι φανερό ότι στο χωρίο αυτό που μας απασχολεί ο Αριστοτέλης δε μιλά για καλά και για κακά πολιτεύματα· όσο εξαρτάται από τους νομοθέτες, όλα τα πολιτεύματα είναι καλά, αφού όλων των νομοθετών η πρόθεση είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους. Αν τελικά διαπιστώνουμε διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα, πρόκειται στην ουσία για διαφορά ως προς το βαθμό τελειότητας: και με το λιγότερο τέλειο πολίτευμα δεν περνάμε στην περιοχή του κακού· το ένα βοηθάει περισσότερο τους πολίτες να ασκηθούν με το σωστότερο τρόπο στα έργα της αρετής, ώστε να γίνουν τελικά κάτοχοι της, το άλλο απλώς επιτελεί το ίδιο έργο με λιγότερη επιτυχία. Το θέμα, βέβαια, διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα δεν ανήκει οργανικά σε ό,τι συζητά ο Αριστοτέλης σε αυτό το σημείο. Δεν αντιλαμβανόμαστε, όμως, ότι με το παράδειγμα αυτό στην ουσία απομακρύνεται από το κύριο θέμα του και αυτό οφείλεται ακριβώς στο ότι κλείνει την αναφορά του με τα επίθετα «αγαθή», «φάυλης», τα οποία πετυχαίνουν επανασύνδεση με το συζητούμενο αντικείμενο: τοποθετημένα σ' αυτό το σημείο της φράσης που μιλούμε για διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα δεν πρέπει να λησμονούμε ότι στην ουσία πρόκειται για διαφορά ως προς την πρόοδο των πολιτών στον τομέα της αρετής.

«καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»

Τα ρήματα «γίνεται – φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις – φθορά». Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά. Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται

«ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται».

Η λέξη «ἕξις», σχηματισμένη από το θέμα του ρήματος ἔχω, σήμαινε αρχικά την «κατοχή» και κυρίως «την προσπάθεια για κατοχή» και αργότερα την ιδιότητα που απέκτησε κάποιος, αφού επανέλαβε κάτι τόσες φορές, ώστε να του έχει γίνει πια συνήθεια. Στο πλαίσιο της ηθικής φιλοσοφίας του Αριστοτέλη η λέξη χρησιμοποιήθηκε «για να δηλωθεί η μόνιμη μορφή του χαρακτήρα ενός ατόμου, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, αυτά που αποκτιούνται με την επίμονη επανάληψη κάποιων ενεργειών». Σε αυτό το απόσπασμα, λοιπόν, ο φιλόσοφος αναφέρει ότι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας (δηλαδή οι ἕξεις) διαμορφώνονται από τις όμοιες ενέργειες, από το ότι δηλαδή πολλές φορές ενεργούμε «οὕτως ἢ οὕτως». Η καθημερινή και συνεχής συναλλαγή μας με τους ανθρώπους μάς κάνει δίκαιους ή άδικους, η συνεχής άσκηση στο να μη φοβόμαστε τους κινδύνους μας κάνει ανδρείους ή δειλούς. Άλλωστε, εάν εξετάζαμε και τη σημερινή σημασία της λέξης «ἕξις» θα βλέπαμε ότι πρόκειται για μία ιδιότητα – συνήθεια η οποία αποκτάται μέσω της επανάληψης κάποιας πράξης ή μέσω της επίδρασης ομοίων συνθηκών. Προκειμένου να αποκτηθούν, λοιπόν, οι ἕξεις εκείνο που έχει τη μεγαλύτερη σημασία είναι ο τρόπος που επαναλαμβάνουμε τις όμοιες

ενέργειες, οι οποίες θα μας οδηγήσουν στην απόκτηση των έξεων αυτών. Επομένως, εάν επαναλαμβάνουμε πράξεις σωφροσύνης και απέχουμε από τις ηδονές, γινόμαστε σώφρονες. Εάν προσπαθήσουμε να αντιμετωπίσουμε τα πράγματα που μας προκαλούν φόβο, γινόμαστε ανδρείοι. Σε αυτά θα πρέπει και πάλι να τονιστεί η ποιότητα που θα πρέπει να έχουν οι ενέργειες αυτές (στοιχείο το οποίο επισημαίνεται στην ενότητα αυτή) οι οποίες θα πρέπει να είναι ίδιες με αυτές που θα κάνει κάποιος, όταν θα γίνει κάτοχος της αρετής. Και αυτό θα το καταφέρει: α) έχοντας συνείδηση του τι πράττει, β) έχοντας επιλέξει ενσυνείδητα τις πράξεις αυτές και έχοντας δηλώσει καθαρά την προτίμησή του γι' αυτού του είδους τις πράξεις και γ) έχοντας κάνει τις πράξεις αυτές μόνιμο, σταθερό και αμετάβλητο τρόπο συμπεριφοράς.

B2. Με όμοιο προς τις τέχνες τρόπο επιτελείται και η διδασκαλία της εκμάθησης στις ηθικές αρετές « Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν ἔχει». Επομένως, δύο είναι οι τρόποι με τους οποίους συμπεριφερόμαστε στον καθένα από τους διάφορους τομείς ή στην καθεμία από τις διάφορες περιπτώσεις της καθημερινής ζωής. Με τον έναν τρόπο αποκτούμε αρετές (γινόμαστε δίκαιοι, ανδρείοι, σώφρονες κ.λ.π), με τον άλλον όμως όχι. Αυτή η διάκριση της στάσης σε δύο τρόπους εκφράζεται στο κείμενο χαρακτηριστικά με τα πολλά αντιθετικά ζεύγη «οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι, οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοί». Όλα λοιπόν τα παραπάνω οδηγούν με αναλογική μέθοδο « Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς» στο συμπέρασμα ότι όχι μόνο οι αρετές αλλά γενικά όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς και ανάλογα μ' αυτούς «οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι, οἱ δ'

ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι», το οποίο δηλώνεται και με τα δύο οὐτωςί, από τα οποία το πρώτο αναφέρεται στο πρώτο ζεύγος σώφρονες και πράοι και το δεύτερο στο ἀκόλαστοι και οργίλοι «οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐτωςί ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὐτωςί». Κατά τη συνήθειά του ο Αριστοτέλης καταλήγει επαγωγικά σε μία πρόταση με γενικότερη ισχύ: οι καλοί ή κακοί τρόποι συμπεριφοράς διαμορφώνουν όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας.

B3. Βλέπε σχολικό βιβλίο: «Ένας τέτοιος λόγιος ... ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).»

B4. γηγενής = γινόμενον, γίνονται, ἐστίν, ἐγίνοντο

ἐσθλός = ἔσσονται, ἐστίν

μισαλλοδοξία = συναλλάγμασι

δέος = δεινοῖς, δειλοί

στρεβλός = ἀναστρέφεσθαι

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Ικανοποιητική απόδειξη, είπα εγώ, μου φαίνεται πως λες ότι δεν είναι αυτή η τέχνη των λογοποιών την οποία, αν κάποιος την αποκτήσει, θα μπορεί να είναι ευτυχισμένος. Και βέβαια εγώ νόμιζα ότι εδώ κάπου θα παρουσιαστεί η επιστήμη, που από παλιά ζητούμε. Γιατί και οι ίδιοι οι λογοποιοί, όταν τους συναναστρέφομαι, μου φαίνονται, Κλεινία, πως είναι υπέρσοφοι και η ίδια η τέχνη τους κάπως θεϊκή και υψηλή. Και (δεν είναι) καθόλου παράξενο αυτό· γιατί είναι μέρος της τέχνης των μάγων, λίγο κατώτερη από εκείνη. Γιατί η μεν τέχνη των μάγων είναι να μαγεύουν τα φίδια, τα φαλάγγια,

τους σκορπιούς και τα άλλα θηρία και αρρώστιες, ενώ η άλλη τυχαίνει να γοητεύει και να παρηγορεί (προτρέπει) τους δικαστές, κι αυτούς που πηγαίνουν στην εκκλησία του δήμου και τα άλλα πλήθη.

Γ2. ἔφην = φάτε

κτησάμενος = ἐκτῶ

τις = τινῶν

εὐδαίμων = εὐδαιμον

ῶμην = ὠήθη

φανήσεσθαι = πεφάνθω, πεφηνυῖα ἔστω

πάλαι = παλαίτερον

κήλησις = κήλησι

τυγχάνει = τύχοιεν

οὔσα = ἐσομέναις

Γ3. α) μοι (το πρώτο του κειμένου)= δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα δοκεῖς

εὐδαίμων = κατηγορούμενο στο υποκείμενο του ρήματος ἂν εἴη τις

ἦν (το δεύτερο του κειμένου)= αντικείμενο στο ρήμα ζητοῦμεν

ἐκείνης = β' ὀρος σύγκρισης, γενική συγκριτική από το ὑποδεεστέρα

οὔσα = κατηγορηματική μετοχή από το ρήμα τυγχάνει, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος ἡ δὲ

Γ3 β) κτησάμενος = υποθετική
μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος *ἂν εἶη, τις* .
Δευτερεύουσα πρόταση = *εἰ κτήσαιτο*. Λανθάνων υποθετικός
λόγος και εξαρτημένος(=απόδοση το ρήμα της δευτερεύουσας
πρότασης *ἂν εἶη*) από αρκτικό χρόνο, που δηλώνει την απλή
σκέψη του λέγοντος, στην οποία η υπόθεση δηλώνεται με *εἰ* +
ευκτική αορίστου, στον χρόνο δηλαδή της μετοχής.